

EEN ONGEBONDEN, IDEALISTISCHE COMONIST

MERLIJN TWAALFHOVEN

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2010/3.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

SCÈNE 1. AMMAN, JORDANIË, 2008.

Om precies te zijn: het Cultureel Centrum Koning Hoessein, met zijn westers aan-
doende concertzaal. Hier begeleidt componist Merlijn Twaalfhoven (°1976) een ori-
gineel ensemble dat westerse, klassieke instrumenten combineert met traditionele
Arabische. De orkestrale soundscape evolueert van stevige passages vol percussie en
westerse blazersmelodieën tot bloemrijke Arabische toonladders, uitgevoerd door
lokale muzikanten die spelen op de *ud*, een oosterse luit.

Er zijn ook kinderen bij, zo'n zeventig. De jongeren imiteren vogelzang, roffelen
op een leeg colablikje of zingen eenvoudige deuntjes die sommige luisteraars mis-
schien terugvoeren naar het ritme en de melodie van *Feierlich und gemessen, ohne zu
schleppen* uit Mahlers Eerste symfonie. Weer andere muzikanten – adolescenten zowel
als volwassenen – tokkelen pizzicato op hun violen.

Eigenlijk klinkt het maar onvolmaakt en amateuristisch, maar hier is imperfectie
een weloverwogen keuze. Om Merlijn Twaalfhoven te parafraseren: “De combinatie
van hoogopgeleide specialisten, die een verfijnde kwaliteit en podiumpresence ten-
toonspreiden, met de imperfectie van amateurmuzikanten en kinderen verbreedt het
harmonieuze geluidspalet en verleent het muziekstuk diepte.” *Symfonie voor iedereen –
Symphony for ALL* – is dan ook de toepasselijke titel voor dit werk.

Symphony for ALL is een compositie over een vruchtbare dialoog tussen diletant
en professionelen, en natuurlijk gaat ze ook over de dialoog tussen Oost en West in
een meerduidig muzikaal kader. Aan hun gezichten zie je dat de muzikanten uit alle
delen van de wereld komen. Op hun identiteitspapieren staan niet alleen landen uit

EMILE WENNEKES

Is gewoon hoogleraar musicologie aan de Universiteit Utrecht, met als leeropdracht muziekgeschiedenis na 1800. Zijn onderzoeksterrein betreft de mediatisering van muziek. Hij is daarnaast onderwijsdirecteur Media- en Cultuurwetenschappen aan dezelfde universiteit. Hij publiceerde onder andere samen met Mark Delaere in 2006 het boek *Contemporary Music in the Low Countries* bij Ons Erfdeel vzw.

Datzelfde jaar verscheen van hem en de historicus Jan Bank ook *De klank als handschrift. Bernard Haitink en het Concertgebouworkest* (Meulenhoff). Daarnaast schreef hij al verschillende bijdragen voor *Ons Erfdeel*, *Septentrion* en *The Low Countries*. Adres: Smeesteeg 4, NL-8081 EN Elburg. Website: www.wvclassiconline.com.

het Midden-Oosten, maar ook Europese naties als Zweden, Duitsland, Italië, Egypte en Nederland.

De kinderen delen wel dezelfde geboortegrond: het zijn allemaal Palestijnse vluchtelingen die naar Jordanië zijn geëmigreerd. In hun ogen is dat een veilig toevluchtoord, ook al moeten ze er in kampen wonen, sommigen al jaren achtereen. Ze delen tevens een droom, de droom van een vreedevolle maatschappij waarin je een volwaardig leven kunt opbouwen. Alle jongeren die geïnterviewd zijn voor een documentaire over dit project in Amman (beschikbaar via YouTube) willen op zijn minst het beroep van leraar uitoefenen.

SCÈNE 2. CYPRUS, 2005.

De verdeelde hoofdstad Nicosia, waar de Griekse inwoners van hun Turkse burens worden gescheiden door een stenen muur, prikkeldraad, een mijneveld en strenge paspoortcontroles. Geluid laat zich echter niet begrenzen door douaneposten, en dus greep de idealist Merlijn Twaalfhoven de zestigste verjaardag van de Verenigde Naties aan (de VN-blauwhelmen zijn als vreedstroepen aanwezig op het politiek en cultureel compleet verdeelde eiland) om een openluchtwerk te componeren voor zowel Griekse als Turkse muzikanten. Hun bijdragen leverden ze elk vanaf hun kant van de stad; het muziekstuk werd *Long Distance Call* gedoopt.

De muzikanten kregen slechts één gelegenheid om het werk samen in te studeren. De VN-basis, die pal tussen de rivaliserende zijden in ligt, deed daarbij dienst als neutrale grond. Tijdens de enige opvoering van *Long Distance Call* hadden de VN-troepen

de beste plaatsen, midden tussen de tollende en krullende stukjes geluid en de verscheurde motiefjes die van de ene kant van de hoofdstad naar de andere waaiden. Geluiden van oud ijzerwaar, Turkse drums, flessen die ergens op een balkon tegen elkaar worden geslagen, traditionele liederen en zuchten vlogen heen en weer in een dialoog van muzikale vragen en antwoorden. Wederzijds begrip ontstaat sneller door middel van muziek dan via mondelinge conversatie of overheidsoekazes. *Long Distance Call* heeft geen dirigent nodig: een reeks chronometers volstaat. De wegtikkende tijd is een gemeenschappelijke noemer, niet gebonden aan een specifieke cultuur, nationaliteit of politieke overtuiging.

Het feit dat muziek grenzen overstijgt, dat ze niet gehinderd kan worden door muren of prikkeldraad, dat ze de kracht heeft om vijandige relaties te overbruggen: het is een principe dat Twaalfhoven systematisch toepast. In *Carried by the Wind* uit 2008 was Bethlehem het speelveld voor muzikanten die wonen aan weerszijden van de betonnen muur die de Heilige Stad scheidt van de mensen in Ramallah. Ook voor dit project werden kinderen uit lokale vluchtelingenkampen uitgenodigd om mee te doen. Deze keer waren ze uitgedost in schitterende, symbolische vlinderpakken.

Politiek neutraal zijn is niet altijd eenvoudig, zelfs niet voor een idealistische componist – getuige de heisa over het project Al Quds Underground, een door de EU gefinancierd programma dat de ambitie heeft om een “geheime plek voor artistieke expressie” te creëren. In 2009 werd Merlijn Twaalfhoven artistiek leider van dit festival dat meer dan 150 minivoorstellingen omvat in privéwoningen die zich in het Arabische deel van Jeruzalem bevinden. Dans, muziek en vertellingen op alternatieve locaties: woonkamers, binnenplaatsen en wat dies meer zij. Het doel? “Geen conflict en segregatie, maar contact en nieuwsgierigheid” aanwakkeren door middel van kunst. Weinig verbazend was dat er opstootjes waren bij de eerste opvoeringen, waarna de organisatie – al dan niet terecht, maar in ieder geval in tegenspraak met het uitgangspunt – Joodse deelnemers en genodigden uitsloot van alle verdere vertoningen, met een voorspelbare politieke commotie als gevolg.

In het merendeel van Merlijn Twaalfhovens werk strijdt de politieke stellingname om aandacht met de uitvoerende en de pedagogische inzichten (het concept van *Symphony for ALL* had bijvoorbeeld ook al zijn diensten bewezen in lagereschoolprojecten, georganiseerd door het Nederlands Philharmonisch Orkest). Desondanks is het performatieve karakter van Twaalfhovens werk hoogst origineel, vaak zelfs uniek in zijn scenografie van de specifieke ruimte.

Long Distance Call werd opgevoerd in Nicosia. Muzikanten uit beide delen van de verdeelde Cypriotische hoofdstad deden eraan mee, Foto Miriam Butler.

SCÈNE 3. AMSTERDAM, 2004.

Het Museumplein. Iedereen die op deze zomeravond bij zonsondergang van het Rijksmuseum naar het Concertgebouw wandelt, wordt omgeven door een wolk van geluiden die, zoals de wassende volle maan, elke richtingsverandering lijkt te volgen. De diepe drie- (of meer) dimensionaliteit is treffend. Daar in de verte roffelt de percussie. Net naast jou wellen de orgelpunten op in een trage koorzang. Een beetje verder pendelen koperblazers van links naar rechts. Kwarttonen tuimelen over elkaar, passeren je onverwacht. Solisten worden rondgereden in bakfietsen, van de ene groep muzikanten naar de andere.

Traffique is bedacht voor uitvoering door ruwweg dertig kleine groepjes muzikanten – andermaal een mix van professionelen en amateurs – die op verschillende locaties opgesteld staan, gepositioneerd in een ruimtelijk netwerk. Op een handvol percussionisten na is het werk vooral geschreven voor blaasinstrumenten: ze spelen hun noten in de open lucht, opnieuw op aangeven van een stopwatch.

Traffique, *Long Distance Call* en *Carried by the Wind* tonen aan dat je letterlijk kunt binnenwandelen in de immersieve composities van Merlijn Twaalfhoven. Hij heeft ook de neiging om muziek uit haar traditionele omgeving weg te halen en ze te confronteren met andere cultuuruitingen, of die nu uit zijn eigen Nederlandse of westerse cultuur komen of van niet-westerse origine zijn.

Twaalfhoven bij de scheidingsmuur tussen Israëli's en Palestijnen in Ramallah.

SCÈNE VIER. AMSTERDAM, 2001.

Het westelijke havengebied. De nacht valt terwijl de mensen uit de boten en bussen stappen die hen naar het droogdokcomplex in de haven hebben gebracht. Twaalfhovens *La vie n'est pas un chocolat* belooft een onvergetelijk evenement te worden, een totale kunstervaring die Wagners *Gesamtkunstwerk* zal herleiden tot niet meer dan een creatief concept met een beperkt bereik. Twaalfhoven positioneert zichzelf als een *com-ponist* in de letterlijke zin van het woord, als iemand die *elementen bijeen plaatst*. Hier componeert hij niet alleen muziek, maar componeert hij een overkoepelende nachtelijke ervaring, waarin het innerlijke oor muziek uit verschillende genres en culturen moet verwerken.

Werken uit de klassieke canon worden afgewisseld met nieuw bedachte soundscapes. Geratel en tromgeroffel bewijzen het muzikale potentieel van verroeste motoronderdelen. In een andere hoek speelt een rockband. Een deejay krijgt de eer van de muzikale apotheose, hij presenteert zijn swingende act vanaf een platform dat aan een gigantische kraan bungelt. Twaalfhoven componeert intensieve nachten; de innerlijke mens wordt evenzeer geprikkeld als het innerlijke oor. Een chef-kok bereidt een creatief avondmaal voor iedereen; later wordt zelfs ontbijt geserveerd. Tegen die tijd is de zon opgekomen en heeft de fysieke vermoeidheid onvermijdelijk toegeslagen. Het leven is duidelijk geen beetklare chocoladereep, je moet er stevig je tanden in zetten. En Twaalfhovens *Vie* is meer dan gewoon passief verteren: het veronderstelt dat je meedoet, deelneemt en soms zelfs dat je de intensieve ervaring geblinddoekt ondergaat. Het ontwerpen van dit type nachtelijke ervaringen bleef niet beperkt tot *La vie n'est pas*

un chocolat, dat op uiteenlopede locaties in verschillende varianten is gerealiseerd. Je hoeft maar een snelle blik te werpen op Twaalfhovens oeuvre om te beseffen dat het nachtconcept (dat altijd *La nuit* in diverse combinaties als titel heeft) vruchtbaar is geweest. Het begon in 2001 met *La nuit urbaine*, waarna de combinatie van muziek en dans met koken, intermezzi met kappers, mode- en make-upshows uiteindelijk nog verder uitgebreid werd met videoprojecties en vuurwerk. *La nuit* was goed voor een reeks avontuurlijke nachten, zowel in de open lucht als overdekt, in Nederlandse steden maar ook in Ljubljana en Praag, waar samenwerking met plaatselijke muzikanten voor de speciale couleur locale zorgde.

Een wijsneus die dit intrigerende werk van Merlijn Twaalfhoven tracht te beschrijven, zou wel eens het woord “polydiscursief” kunnen bovenhalen, om aan te geven dat Twaalfhovens muziek verschillende verhalen en gebeurtenissen tegelijk vertelt, dat ze zintuiglijk is en veelgelaagd. Maar hoewel de hybride aard van zijn concepten in potentie tegenstrijdig is, blijft hij altijd de volledige controle behouden. Twaalfhoven manifesteert zichzelf als de ultieme poppenspeler, een dirigent, een *maestro* in de ware, klassieke betekenis van het woord.

Niettegenstaande zijn conceptuele benaderingswijzen van het muzikale vak is Twaalfhoven een klassiek opgeleide muzikant. Hij evolueerde van altviolist (geschoold aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag) tot gediplomeerd componist, afgestudeerd aan het Amsterdams Conservatorium. Hij schrijft ook klassieke muziekstukken of – zoals hij ze zelf noemt – “uitvoerende composities”, voor groot orkest dan wel voor kamermuziekensemble. Hoewel de focus op zijn minder conventionele projecten de klassieke kant van zijn werk doorgaans overschaduwde, maakt Twaalfhoven dankbaar gebruik van de kunde van een klassieke muzikant om “een muziekstuk uit te voeren op basis van tekens op papier. Dat spaart heel wat tijd en discussie uit. Vooral met een groot orkest kost tijd geld en is discussie riskant.” “Een repetitie is beknopt en door het werk dat je aan de opbouw van een stuk besteedt, heb je niet de tijd die je misschien zou willen om de innerlijke geluidenwereld te boetsen, transformeren en vorm te geven.” Twaalfhoven toont zich een ware discipel van Mahler (*Das wichtigste steht nicht in den Noten*), wanneer hij aanvoert dat er “tussen de noten een wereld van geluiden ligt die je onmogelijk exact kunt transcriberen”. Dat is de reden waarom zijn partituren altijd vol staan met woorden en instructies die bijvoorbeeld aangeven dat “deze noten niet noodzakelijk in de aangegeven volgorde moeten worden gespeeld”.

SCÈNE 5, EEN CONCERTGEBOUW.

Het zou in Amsterdam kunnen zijn, maar ook ergens in Vlaanderen, of zelfs in Japan. Laten we inzoomen op het laatste: Suntory Hall in Tokio, augustus 2002, een vermaard festival voor hedendaagse muziek. Het programma combineert werk van de Est Arvo Pärt, de Duitser Hans Werner Henze en een jonge Nederlandse componist: Merlijn Twaalfhoven. Aanvankelijk lijkt het alsof de muzikanten van het Tokyo Symphony Orchestra hun instrumenten nog aan het stemmen zijn, maar het stuk is blijkbaar al begonnen, aangezien dirigent Kazuyoshi Akiyama duidelijk de leiding neemt. De titel van dit korte orkestrale werk – vrijelijk ontleend aan Kant – is *GUSH: Die Müdigkeit des selbstverschuldeten Ausgangs*. Het is een originele compositie: stil gezucht en luidkeels geschreeuw, bombastisch in zijn constant veranderende beat. Het is repetitief, het is veerkrachtig. De muzikanten flirten voluit met pop- en dansmuziek en ondergaan nederig de sneren die Twaalfhoven aan de klassieke muziek uitdeelt. Zelfs wanneer hij muziek componeert voor meer conventionele instrumenten voegt hij er vaak zijn eigen stoorzenders aan toe.

GUSH (2000) werd over het algemeen goed onthaald door zowel het publiek als de muziekprogrammeurs. Het stuk kreeg een aanmoedigingsprijs voor jonge Nederlandse componisten en werd uitgevoerd tijdens het prestigieuze Holland Festival. Niet alle muzikanten zijn echter altijd even blij met Twaalfhovens onconventionele aanpak. Hij doorbreekt eeuwenoude tradities in de orkestopstelling, vanuit zijn drang om muzikanten uit hun “automatische piloot”-modus te halen en ze te laten interacteren met hun publiek; af en toe omringt hij de toeschouwers met muzikanten in plaats van de artiesten vast te pinnen op hun podium in de verte.

Merlijn Twaalfhoven wil het met geheimen omgeven beroep van componist deconstrueren en ontmythologiseren. Hij moedigt collega's aan om van hun veronderstelde piëdestal te stappen. Op die manier definieert Twaalfhoven componeren gewoon als spelen met Lego-blokken: “Er zijn grote en kleine stukken, rode en gele, soms een poppetje of een set wielen.” Het citaat komt uit zijn eigen commentaar op een ander orkestraal werk dat opnieuw een poëtische titel heeft (dit keer ontleend aan Kahlil Gibran): *If you reveal your secrets to the wind, you should not blame the wind for revealing them to the trees* (2000-2002).

In zijn inspanningen om het mysterieuze rookgordijn te doen optrekken, in zijn pogingen om van de componist een beter bejegenbare persoonlijkheid te maken, zie je Twaalfhoven soms het podium opstappen met zijn altviool in de aanslag om te jammen met muzikanten uit andere muzikale domeinen.

SCÈNE 6, HET CONCERTGEBOUW AMSTERDAM, 2004.

Dit gebouw heeft een reputatie als 's werelds drukst bezette zaal voor klassieke muziek, maar vanavond is MTV Fusion hier heer en meester. Het voor deze locatie onverwachte publiek bestaat uit jongeren tussen de 20 en de 27 – althans, dat is de hoofddoelgroep, oudere mensen zijn zeker ook welkom. *1001 Nights Oriental and Dance Party* staat op het programma. Medeorganisator van dit evenement is *Entrée*, de jongerenvereniging van Het Concertgebouw en het Koninklijk Concertgebouworkest die ook door jonge mensen wordt bestierd. De vaste bezoekers zouden met verbazing vaststellen hoe de sfeer in deze prestigieuze muziektempel is veranderd, ze zouden zich verwonderen over de afwijkende belichting en over de creativiteit van de decoratie. Zelfs de rode pluchen zetels zijn voor de gelegenheid verwijderd. Centraal op het podium staat DJ Laidback Luke. Zijn percussieve sampletoestellen ontpoppen zich tot een instrument voor dialoog tussen dance en klassieke muziek. Eén van zijn handlangers vanavond is Merlijn Twaalfhoven, swingend, krassend en zuchtend met zijn altviool en strijkstok. Wie met een kritisch oog kijkt, zou kunnen opmerken dat improviseren een gave is waarover slechts weinigen beschikken, maar dat doet niets af aan de aanstekelijkheid van dit initiatief en de passie van de uitvoerders. Deze avond staat in het collectieve geheugen gegrift als een erg succesvolle uitwisseling van genres en generaties.

Muzikale expressie draait voor Merlijn Twaalfhoven om communicatie. “Een kunstwerk betekent niets als het publiek er niet door geraakt wordt”, zo schreef hij in een boekje (*Kunst in de wereld*, Arnhem, ArtEZ Press, 2009) dat de weerslag vormt van zijn lectoraat aan de ArtEZ-faculteit van de hogeschool voor kunsten in Arnhem. “Natuurlijk kan een werk vernuftig ontworpen, slim bedacht of mooi in de uitvoering zijn – vaak ervaar ik het dan ook als vernuftig, slim en mooi. Maar voor mij is dat nog altijd geen ware kunst. De echte waarde, de kwaliteit van een kunstwerk, wordt bepaald door de kwaliteit van de ervaring die ze creëert.” Hieraan zou je, namens hem, kunnen toevoegen: de intensiteit van de afgeleide ervaring. Als je jezelf eenmaal laat onderdompelen in Twaalfhovens composities, staat je een onvergetelijke ervaring te wachten. Of dat nu in Amsterdam, Antwerpen, Nicosia, Praag of Palestina is.

WEBSITES :

www.twaalfhoven.net.

Op blog.onserfdeel.be vindt u nog een hele reeks linken naar websites over Merlijn Twaalfhoven.